

TÜRK HALK İNANIŞLARININ GOTİK İMGELERİ VE ALEGORİLERİ*

Gothic Images and Allegories of Turkish Folk Beliefs

Dr. Öğr Üyesi Mine Nihan DOĞAN **

ÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri inandığı gibi yaşayan halk, inançlarını ritüeller aracılığıyla ortaya koymaktadır. Kimi zaman ritüeller bir korku etkisi yaratarak toplumsal imgelemde yer eder. Korku bağlamında halkın kendi inanışlarını, ritüelle davranış hâline getirmelerinin temelinde bir tekinsizlik faktörü gizli olabilmektedir. Halk imgeleminde tekinsizlik ile bir korku kültürü yaratılarak halkın duygu ve düşünceleri etki altına alınır, bu etki gitgide yaygınlaşır, bir dizi yerleşik imge yaratılarak sonunda bir korku kültürüne kapı aralanır. Örneğin korku kültürünü bir imgeye dönüştüren yapıyla gotik ve grotesk estetikler, ilk anda halk inanışlarının temeli olan kutsal kavramıyla çatışırlar. Kutsalın yerini halk inanışlarının almasıyla ortaya çıkan bu türden estetik yapılar alegorik özellikli bir gotik imgelemi doğurur. İzlekten imgeye giden yapıyla sosyo-kültürel yapıda görülen değişimlere bağlı olarak pre-modern, modern, post-modern dönemlerde halk inanışları yeniden şekillenir. Halk inanışları, dış dünyada birer gösterge olarak suret kazanır. Kadın güzelliği ile ilgili olarak güzellik- çirkinlik estetiği çerçevesinde kadın gotiğine dayanan unsurlar Türk halk inanışlarında farklı kalıplara girerek ele alınır. Kadın gotiğine ilişkin imgeler, uğursuzluk yönüyle kadını olumsuzlayan bir dizi değer içermektedir. Evrensel bir gösterge olarak “uğursuzluk” güzellemleri, kültürel kodlarla Anadolu coğrafyasında daha çok kadın ve hayvanlar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Üreyerek çoğalmaya yönelik arzunun yüceltildiği kültürel alanda, doğurmaya yönelik kabiliyet üzerinden yapılan ötekileştirici tavır uğursuzluk imgesiyle örtüşür. Doğurganlık yetilerine bağlı olarak ortaya çıkan inanışlarda bir gotik algısının ortaya çıkmasına neden olur. Bir ifade olarak metaforik düzlemde alegori ve imgeler bir bütün olarak yansır. Daha geniş açıdan bakıldığında, göstergeleşen halk inanışlarının yanı sıra özne-nesne düzleminde değişim gösteren başka toplumsal iyelerin de halk inanışlarının birer imgesi olarak toplumsal hafızada yer ettiği görülmür. Kadınlarla ilgili batıl inanışlar; vücut estetiği, baht açıklığı, hamilelik ve doğurganlık vb. özellikler kapsamında birer gotik imge ve alegoriye dönüşebilmektedir. Gotik imgelem bağlamında çocuklarla ilgili batıl inanışlar ise sünnet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Ya da günlerle ve adaklarla ilgili inanışlar batıl grubunda incelenen korku temelli örnekler olarak sayılabilirler. Metafizik düzlemde varlıklar ruhlar ve ruhani varlıklar olarak incelenmektedir. Ölünün ruhuyla ilgili inanışlar, cinlerle ilgili nesne görevindeki anlatıları da korku kültürüne dahil eder. Cinlerden korunma, cinlerin surete bürünmeleri, çocuk kaçırmaları gibi inanışlar zamanla gotik tanımına uyan birer ritüele dönüşürler. Kişi ve uzam ulamları üzerinden somutlaşan halk inanışlarının mezarlık, türbe ve yatırlarda yaptığı ritüellerin yanı sıra ruhlar ve ruhani varlıklar üzerinden insanlarla kurdukları iletişim gotik ve grotesk imgeleri ortaya çıkarır. Bu çalışmada; korku kültürü üzerinden ortaya çıkan batıl inanışların gotik estetik bağlamında toplumsal imgelemi nasıl şekillendirdiği ve halk kültüründe Batıdakiyle paralel olarak korkuyu nasıl göstergeleştirdiğinin yansıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Halk inanışları, gotik, imge, alegori, metafizik.

ABSTRACT

People have been living as they believe since the beginning of history of humanity. The believers are turning into rituals with habits as a way of life. In the context of fear, the factor of uncanniness is hidden on the basis of the fact that people transform their beliefs into ritual behavior. Uncanniness spreads by creating a culture of fear and influencing the feelings and thoughts of the people. However, gothic and grotesque aesthetics, with their structure that transforms the culture of fear into an image, conflict with the concept of the sacred, which is the basis of folk beliefs. These aesthetic structures, which emerged when superstitions took the place of the sacred, give rise to the allegorical gothic imagination. Thus, the changes observed in the socio-cultural structure with its structure going from observation to image show how folk beliefs have been shaped in pre-modern, modern, post-modern periods. The fact that superstitious beliefs have taken shape in the outside world as references reveals that although they have established a dominant discourse on women since medieval antiquity, the elements based on women's perception of beauty, beauty-ugliness aesthetics and women's gothic have been dealt with by entering different patterns in Turkish folk beliefs. The images that

* Geliş tarihi: 29 Mart 2023- Kabul tarihi: 9 Kasım 2024

Doğan, Mine Nihan. “Türk Halk İnanışlarının Gotik İmgeleri ve Alegorileri”, *Milli Folklor* 144 (Kış 2024): 99-110

** İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/Türkiye, minenihan.dogan@idu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9554-8153.

produce a formal form through women's gothic are in the nature of criminalizing women in terms of jinx. As a universal indicator, "jinx" beautifications appear in the Anatolian geography through women and animals with cultural codes. In the cultural field where the desire to reproduce by reproduction is glorified, the othering attitude made through the ability to give birth coincides with the image of jinx. Just as nature cannot renew itself, it is seen that syntax and stereotyped expressions give birth to gothic in folk beliefs through women both renewing themselves by giving birth to a child. It is seen that allegories and images are reflected as a whole on the metaphorical plane. In addition to the superstitious beliefs that are developing, other qualities that change on the subject-object plane are also images of folk beliefs. It is believed that the part of Turkish folk beliefs filled with gothic images has been formed around superstitions. Superstitious beliefs appear as references and as symptoms on the metaphysical plane. Superstitious beliefs about women are transformed into gothic images and allegories within the scope of body aesthetics, baht openness, pregnancy and fertility. Superstitious beliefs about children stem from the tradition of circumcision. Beliefs related to days and vows are also fear-based examples examined in the superstition group. On the metaphysical context, beings are studied through souls and spiritual beings. The study of the beings considered on the metaphysical plane, where spirits are considered as subjects and spiritual beings as objects, in the personal domain, are the elements that reconcile cultural fear. Beliefs that are in the subject position about the spirit of the dead also include narratives about the object task related to demons in the culture of fear. Beliefs such as protection from them, their impersonation, child abductions have turned into gothic rituals over time. In addition to the rituals performed by folk beliefs embodied through personal and spatial means in cemeteries, shrines and deposits, the communication they establish with people through spirits and spiritual beings reveals gothic and grotesque images. In this study, it is aimed to reflect how superstitions emerging from the culture of fear shape social imagery within the context of Gothic aesthetics and how fear is symbolized in popular culture in a manner parallel to the West.

Keywords

Folk beliefs, gothic, image, allegory, metaphysics.

Giriş

İnanç ve inanış; halkın bağlı olduğu, yaşam biçimine dahil ettiği unsurları içermesi bakımından benzeşen iki kavramdır. *İnanç*, bir düşünceye gönülden bağlı olma; birine duyulan güven ve inanma duygusu; inanılan şey, görüş, öğreti; Tanrı'ya, dine inanma, akide, iman, itikad olarak tanımlanırken *inanış* kavramı inanma işi, inanılan şey biçiminde ifade edilmektedir. İnançların ve inanışların ortaya çıkmasında kültürel, siyasi, dinî ve toplumsal sebepler olabildiği gibi zihinsel işletim süreçlerinin de etkisinin olduğu düşünülmektedir. Gündelik yaşamı bilinçaltına yerleşen kodlar ve bilinçdışının komutlarıyla yönetme özellikleriyle öne çıkan inanç ve inanışlar, günlük hayatı etkilemektedir. "İnançlar, insanlar hasta olduğunda veya bir konuya karar vermesi gerektiğinde devreye girer. Her konudaki bu ilginç inançlar günlük hayata gömülüdür." (Doğramacıoğlu 2021: 750). Farklı düzlemlerdeki inanışların halk biliminin farklı kollarına ayrılması Tanyu'ya (1976: 123- 142) göre; herhangi bir zararı bulunmayan, hayatı güzelleştirmeyi hedefleyen ne yararı ne zararı olan, İslam'a aykırı olmayan, İslam'la kaynaşan, İslam'a aykırı olup ters düşen, ilimle çatışmayan ve ilmi temellere aykırı olan inanışlardan kaynaklanmaktadır. İnsanları etkisi altına alan semboller, gotik imgelem dünyasının öğeleri kabul edilmekle birlikte var olan kültürel inanışları korku kültürünün himayesine sokmaktadır. Halkın inandığı ve korku temelli ilerleyen soyut-somut öğretiler inanış sınıfına girmektedir. Halkın imgeleme yoluyla algıladığı ve sözceleme yoluyla dile döktüğü inanışların edebiyatı etkilemesi, uygarlık tarihinde beklenen sonuçlardan biridir. Korkulan, grotesk¹ ve gotiktir. İnanma temelli güven oluşumu, inanılan şeyin gerçekliğine olan kanaati artırmaktadır. İnanmanın temelini insan olarak gören Kandemir (2016: 111), insanın psikolojik yapısının bunların varlığını garanti altına alacak özelliğe sahip olduğu üzerinde durarak her şeyi bilme yetisine sahip olma arzusunun inanışları sürdürmek için önemli bir etken olduğunu ifade eder. Psikolojik boyutlarıyla inanışların korkuyla ilerlemesi, Freud'un bilinç çevresindeki tanımlamalarına uygundur.

Psikolojik durumun yanı sıra kutsiyet atfedilen figürlerden hareketle davranış kalıpları, doğru/ yanlış olmaksızın halkın bir bölgesinden diğer bölgelerine yansımaktadır. Halk inanışlarında gotik ve grotesk estetiğin yansımaları, korku kültürünün egemen olduğu imgeleriyle imgelem dünyasını oluşturur. “Nesnel dünyanın öznel bir tasarımı” (L’Abbe ve Domecq 1925; Işıldak 2008: 65) biçiminde tanımlanan imgenin oluşumu zihinsel faktörlere bağlı olduğu kadar alegorik yaratıma etki etmektedir. Halkın kutsal olarak atfettiği olay, durum ve nesnelere doğaüstü özellik kazanmasıyla kimi zaman korkutucu yönlerinin ele alınması gotik bir tarz kazandırdığı gibi içeriği bakımından anlatım şekli de grotesk yapısını oluşturur. Halk inanışlarının coğrafyaya göre değişiklik gösterip çeşitlenmesi, yöre halkının sosyo-kültürel yapısını ortaya koyan bir bulgudur. Evlilik kurumuna kutsallık atfedilmesi, doğumla yaşama adım atan insanoğlunun üremek için yaptığı ritüellerin yanı sıra bebeğin cinsiyetinin belirlenmesi için tasarlanan planları, doğum sonrasındaki lohusalık etrafında gelişen bebekle annenin durumu ve musallatları içermektedir. Geçiş dönemleri kapsamındaki korku ve tehlike unsurları; insanları bu durumlarla mücadele etmeye sevk etmiş, çeşitli törenler ve ritüellerle bunları aşmaya çalışmışlardır. Geçişlerin halk kültüründe tehlike arz etmesi dış dünya ve iç dünyanın ayrılmasına yarayan eşik ifadesini meydana getirir (Yeşil 2015: 118). Geçiş dönemleri etrafında şekillenen ritüellerin çoğu kutsiyetle ilgili olmakla birlikte korumaya yönelik durumlar içermektedir. Geçiş olarak adlandırılan dönemde yoğunlaşan tören, âdet ve gelenekler; inceleme konusu yapılan ülkenin, bölgenin ya da şehrin, ilçe ve köylerini kapsamaktadır (Örnek 1971: 11).

Doğum sonrasında insan hayatının değişimiyle yeni bir algı alanına giren annenin durumu, *albastı* olarak nitelendirilen bir kabusla kimi zaman gotik bir kaygıya dönüşmekte kimi zamansa çocuğun adının verilmesiyle ilgili ritüellerle geçmektedir. Çocukların dış buğdayı bağlamındaki dış çıkarma etkinlikleri de farklı inanış ve uygulamalar arasındadır. Halk inanışlarının evlilik temelinde ilerlemesi, bütün dönemlerde ortaklıklar içermekte ve kimi zaman yöresel farkları bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca kız isteme töreninde yapılanlar ve inanış hâline gelen yaşantılar da kız isteme, söz kesme veya nişanlanma gibi durum değişiklikleriyle adından söz ettirmektedir. İnanışların nikah ile yeni bir boyuta geçen insanların hayatında farklı kapılar açılacağına dair telkinleri, kına ve düğünlerde yapılan âdetlerle pekiştirilmektedir. Kayıp nesnenin bulunması yönündeki arzu, öznenin bilinçdışından maddi ve manevi kültür unsurlarına etki etmektedir. Halk inanışlarının kimi zaman metafizik alanda konumlanan nesnelere, bilinçdışının öznesi konumuna gelmektedir. Halk kültürüne, gotik bağlamında halk inanışlarının tasnifi konusu ritüeller kapsamında etki etmektedir. Halkın toplumsal düzen çerçevesinde nitelendirilecek unsurları ve evlilik, doğum, ölüm kapsamında incelenecek geçiş dönemi âdetleri ritüele dönüşme açısından önem arz etmektedir. Halk inanışlarının batıl türündeki alegorik imgelemenin gotik estetikle iç içe ilerlediği dikkat çekici bir unsurdur. Gotiğin korku estetiği üzerinden ritüele dönüştürdüğü unsurlarının olduğu tespit edilir. Arka planda yatan dinsel, ekonomik, siyasi faktörler kapsamında incelenecek insan hayatındaki dönüm noktaları, tarihsel ve kültürel bağlamda nitelendirilmeye kapı aralamaktadır.

1. Halk İnanışlarının Alegorik Gotik İmgelemi

Alegorinin aramsal boyutlarında gotik imgelemi; korku kültürüyle gelenek sayesinde halkın bir araya gelmesiyle oluşur. Kültür ve uygarlık düzeyinde gotiğin klasikten doğan gizemi, ikonografiler aracılığıyla anlatsal yapıya etki etmektedir (Bayülgen 2008: 4). Peirce’in *ikon* olarak tanımladığı *sembol gösterge* gotik olarak tanımlanan kararsız türün imgelemlerini içermektedir. Bauman (1998: 1) kararsız durumu bir olası-

lık olarak adlandırır. Gotiğin imgelemi konusunda barbar kültüre ait unsurların Orta Çağda doğaüstü olanla eşdeğer tutulması hakkında fikirleri olan Botting (2000: 3-5), modern çağda geçmişe bakarak adlandırmalar yapıldığını ve şeytana ait bilinen figürleri bir icat olarak adlandırsalar da tarihçilerin eski olanı günümüze taşıdıklarını söyler. Orta Çağ üsluplarında halkın korktuğu ve imgeleme sürecinde sözcüye dönüşerek mimari eserlerde yer edinen ve korku kültürünü kültürel aktarımla evrenselleştirmeyi hedefleyen yapılar, zamanla sanatın diğer dallarına etki etmeye başlayan göstergelerarası bir unsur olmaya başlar. Frankenstein örneği ve vampirlerin bakire kanı içmesi gibi kadın gotiği üzerine de yoğunlaşan ilk göstergeler, gotik imgelemin /ölüm-/ölümsüzlük/, /uğur-/uğursuzluk/ soyut izlekleri etrafında şekillendiğini gösterir. Güzellik ve çirkinlik estetiği üzerinden ilerleyen tartışmalar, güzelliğin bir boyutu olarak işlevsellik ilkesini ortaya çıkarsa da Bauhaus'un üzerinde durduğu teoriler Gombrich'e (2006: 431) göre amaca uygunluk açısından güzellik meydana getirdiği yönündedir. Kavram, öznel veya nesnel olduğuna bakılmaksızın oran, bütünlük ve düzen ilkelerinden dışarı çıkmazken grotesk bu ilkelere karşı çıkmaktadır (Aktulum 2020b: 19). Alegorik yapının doğada karşıtlarıyla okunması ilkesinin doğurduğu güzelliğin karşısına çirkinliği çıkarma alışkanlığı ise Rosenkranz'ın (2018) deyişiyle de "tam bir karşıtlık" (378) olarak tanımlanmaktadır.

İzlekten imgeye uzanan süreçte, imgenin bir yönüyle özne konumuna gelmesi söz konusudur. Latince'de imge, metafor ile alegori kavramları başka bir anlam aktarmak amacıyla kullanılmaktadır. Aynı şekilde *fabula*, *fiction*, *similitudo*, *figura* da bu anlamlara gelmektedir (Aktulum 2021: 105). İmgelemenin zihinsel olduğu kadar dış dünyadan esinlenerek tasarlanan bilinçaltı yapıya dayanan kaynaklarıyla gotik estetiğin bir yönüyle psikanalitik boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Burkee'nin *yüce* olarak adlandırdığı kavramının Romantizmde olduğu gibi duygular bağlamında abartının yansıtılması açısından ele alınması, korku kültürüyle dehşet verici motifleri bir araya toplamaktadır. Gizemli ve korku yaratan figürlerin, özellikle inanış ekseninde halk anlatılarında yer bulması; Freud'un *tekinsiz* olarak adlandırdığı ve kökeninin psikanalize uzandığı fantastik göstergelerle mitolojinin yeniden harmanlanmasına zemin oluşturur. Mitolojik kaynakların önderlik ettiği inanışların gotik boyutunda korku, alegorik bir anlatım oluşturarak kültürel birikimi sembolizm yoluyla yansıtır. Alegori ile sembol kavramları birbirine karıştırılan özellikler taşısaya bile aslında farklı iki kavramdır. Alegori, toplumun şekillendirdiği sosyo-kültürel anlamları içerirken, sembol sanatçının bireysel olarak sosyo-kültürel varlığını anlamlandırmasıyla oluşur (Karayel Gökkaya ve Kurtman 2020: 209). Gotik estetik alegori biçiminde Türk halk inanışlarında efsane ve mitolojilerden hareketle /uğur-/uğursuzluk/ soyut izleklerinden; fal, rüya ve burçlardan, büyü ve sihirden, doğumu temsil eden lohusalıktan, doğurganlık arzusunun yararlanmaktadır.

Halk inanışlarının gotik estetik bağlamında tasnifi; uzam, olay ve kişi ulamlarında sembolik (alegorik) çağrışımlar üzerinden yapılmaktadır. Pre-modern, modern, post-modern dönemlerde biçim değiştiren gotik figürlerin her dönemde yarattığı kaygı ve korku düzlemi, temeli psikolojik travmalara dayanan sanrı ve yanılısımları içermektedir. Bunlar birer *tabu*² olarak kabul edilmektedir. Tabuların geçiş dönemi unsurlar içinde Türk halk bilimi içinde ele alınması, *örtmece* kavramına uygunluğu bakımından akla gotikle alakasını getirmektedir. Gotiğin akıl hastalıklarıyla ilişkilendirildiği Orta Çağ anlatılarının özelinde yarattığı panik ve korku, halk inanışlarında da akıl hastalıklarını gotik figür çerçevesinde incelemeyi mümkün kılmaktadır. Korku kültürünün temeli toplumsal yaşamla birlikte ödül-ceza çerçevesinde ilerlemektedir. İnanışların uyguladığı

ritüeller buna göre şekil alarak materyal, uzam ve zaman ulamları değişebilmektedir. “Toplum birey adına iyiyi, doğruyu, ideal olanı kötünün onaylanmayan davranışları, korkunçluğu üzerinden gösterirken kendi içinde cezalandırma sistemleri oluşturmakta ve korku kavramına yüklediği anlamlarla ideal kahramanlarını yaratmaktadır.” (Çetin-kaya 2017: 408). Kahraman konumundaki kişi ulamı ise gotik atmosferde, korkularından kaçmak yerine onlarla mücadele etmeye çalışarak ritüel bağlamında çözüm üreten bireylere dönüşmektedir. Doğaüstü yapısıyla fantastiğin kapılarını aralayan kavram, kimi zaman göndergeye dönüşerek somutlaşan hurafelerle metafizik anlatılarda karakterleştirmeyi öngörmektedir.

1.1. Göndergeleşen Batıl İnanışlar

Gotik kökenli inanış modelinin Freudyen *bastırmanın geri dönüşü* olarak adlandırılan bölümü, “yaşam ve ölümün ortasında sıkışmış olan mahkumların modern bir kararsızlık örneği” (Enki 2008: 25) olarak tanımlanmaktadır. Kararsızlığı ve boşluğu dolduran hurafe “bir bölgede egemen olan dine göre toplumdaki diğer inanışların kabul biçimi”dir (Polat 2020: 444). Gotik bir imgelem örneği olarak *batıl inanışların (hurafe)*, gotiğin temelindeki duyguları uyandırabilmek için belirli zemini oluşturmasıyla yarattığı uzamın yanı sıra “iskelet, hayalet, şeytan, batıl inanç, lanet, cinayet, kötü ruh, intikam, irza geçme, gotik yazının malzemesini oluşturur ve gotik olmanın şartlarını benimsemesi önemlidir.” (Scognamillo 1997: 27; Yücesoy 2007: 22). Gotik figür olarak ele alınabilecek varlık ve eşyaların batıl inanış doğrultusunda korku yaratması, halk inanışlarında dinin temelinden uzaklaşmakla ortaya çıkan özgünlük kaybını ifade eden *bidat* kavramıyla desteklenmektedir. Batıl sayılan, gerçeklikten uzak görülmesine rağmen korku kültürünün egemenliği sayesinde güç kazanan ve gotik estetiğin endişe unsurundan beslenen hurafeler, göstergelerin oluşumuna benzer olarak zıtlarının varlığı ile doğada kendiliğinden oluşur. Batı’da olduğu gibi Anadolu topraklarında da “1977’de Moers tarafından öne sürülen *kadın gotiği* kavramı”nı (İşlek 2011: 29) ortaya çıkarmaktadır. Asıl olarak kavram kadının ideolojik ve sosyal varlığını cinsellik üzerinden kanıtlama isteğini yaratır (Gisborne 1797: 27). Batı’da bir tür olarak ele alınan konu, bu çalışma bağlamında figüratif olarak ele alınmaktadır. Örneğin çocuğu olmamasının toplumca kişiyi hedef hâline getirmesinden korkan kişilerin bu arzu doğrultusunda farklı uygulamalara başvurmaları, yatırlara çaput bağlamaları, bebek eşyalarını asması gibi davranışlarının toplumsal ve psikolojik alt yapısı olduğu düşünülmektedir.

Gotik estetik bağlamında örneklenen batıl inanışların birer gönderge hâlini alarak dış dünyada somutlaşması, halk inanışları bağlamında kadın ve çocuk odağında ilerlemektedir. Kadınların Orta Çağ antikitesinden bu yana lanetli olarak görülmesinin türevleri, toplumsal cinsiyet bağlamında halk inanışlarında kadının hareketlerindeki uğursuzluklarla çeşitli örneklerde yer edinmektedir. Gotiğin fiziksel yapıdaki eleştirel ve iğrenilen tavrının, kadının vücut estetiğine yansımakla birlikte boy ve güzellik bakımından belirli ölçütlerle kadın gotiğinin inanışlarda yer ettiği görülmektedir. “Kısa boylu kadın uğursuzdur; aş eren bir kadın çirkin bir yere bakarsa çocuğu çirkin olur; bir kız akşam ezanı okunurken merdiven altından geçerse kısır kalır; evden çıkan erkek işine giderken önünü kadın keserse işi ters gider; hayızlı kadın sebze bahçesinden geçerse sebzeleri kurutur; gelin eve ilk geldiğinde kaynanasının iki bacağı arasından içeri girerse saygılı olur; hayızlı kadın akşam ezanından sonra küpten turşu çıkarırsa turşu bozulur.” (Polat 2020: 449) biçimindeki inanışlardan anlaşılabilir; toplumun güzelliğe verdiği önem, güzelliğin belirli standartları olduğu, saygılı olmakla ve çocuk doğurmakla güzellik arasında bağ kurulduğudur. Kadının kısır veya hayızlı olması ve erkeğin önünü kesmesiyle erkeğin işinin ters gitmesi de grotesk bir anarko izlektir. Sürekli olarak çocuklarını kaybeden

ailelerin ölüm ruhunun musallat olmasından dolayı çocuksuz kaldıklarını söyleyen Ergun ve Gündüz Alptürker'e (2017: 80) göre Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki ritüellerin temeli Türkistan'daki Türk topluluklarının ritüelleridir. Çocuk sahibi olmaya engel bir durum içinde bulunmak veya hayızlı olmak; çirkinlik estetiğinin nesnesi biçiminde, olmaması gereken bir durum hâlinde yansıtılarak toplumdaki diğer bireyleri güzellik soyut izleğinden uzaklaştırması yönüyle ele alınmaktadır.

Güzelliğinin yanı sıra kızların bahtının açık olması ve taliplerinin fazla olmasının önemi inanışların, kadınları birer cinsel figüre dönüştürdüğüne açık göstergesidir. "Kızların sevilen/ âşık olunan birer figür olarak değil de bir kahraman olarak ele alınması" (Doğramacıoğlu 2012: 1047) toplum içinde bir değer olarak yükselmelerinin önünü açmaya çalışsa da alışlagelmiş yerleşik inanış düzlemi bunun tersini gözler önüne sermektedir. Gençlik- güzellik-kısmet üçgeninde kızların değerlendirilmesi ve bu üçgenin dışına çıkarılmanın toplum tarafından dışlanarak ötekileştirilmesi, gotik estetikle grotesk yapının kesiştiği kümenin elemanı olmaktadır. Cuma günü ezan okuyan müezzine kızın başörtüsü veya mendili sallandırılırsa nasibi çıkar; evde kilitlenen kilit, bayram sabahı veya cuma günü, namazdan önce imam tarafından camide açılırsa kızın bahtı açılır; gelin olanın duvağı evde kalmış kızın başında çözülürse bahtı açılır gibi inanışlar mevcuttur.

Kristeva'nın iğrençlik estetiği bağlamında ele aldığı hamile kadın figürünün; Türk halk inanışlarında tam tersi olarak kutsallığı yönünden ele alınması, kutsallığın halk tarafından yozlaştırılan batıllığını yansıtmaktadır. "Hamile kadın, ölü yıkanırken suyundan atarsa çocuğu baygın doğar; doğum yapan anne çocuğu cinler gelip götürmesin/ başka çocukla değiştirmesin diye yedi gün çocuğunun yanından ayrılmaz; doğuran kadının bulunduğu yere süpürge, Kur'an, soğan, sarımsak asılırsa 'alkarısı' loğusa ve çocuğa zarar vermez; çocuğu ölen kadın cuma günü iş yapmaz, çocuğu yaşamayan bir kadın yatıra 'bunu sana sattım' diyerek kurban kestirdikten sonra dünyaya gelen çocuğun cinsiyeti kız ise Satı, oğlan ise Satılmış adı verilir yoksa çocuk yaşamaz; çocuğu ölen kadın yeniden doğum yaptığında 40 evden topladığı parçalarla gömlek dikip giydirirse çocuk yaşar ve uzun ömürlü olur; hamileyken yumurta yiyen kadının çocuğu haylaz olur; loğusa kadının/ çocuğunun yastığı altına iğne, çuvaldız, kama, bıçak konursa al basmaz." (Polat 2020: 450) şeklindeki inanışlarda hamile kadına ve loğusaya zarar gelmemesi için halkın başvurduğu yöntemler konu edilmektedir. Ayrıca gökyüzünden yıldırımla indiğine inanılan demirin³, makas ve bıçak yapımında kullanmasının ilahi bir malzemeye dönüşerek anne ile çocuğu korumasına yardım edeceği düşünülmektedir.

Gotik çocuk figürlerde ömürleri bakımından kıyaslanan çocukların ömrünün uzunluğu, tıpkı kadın gotiğinde ele alınan güzellik kavramı gibidir. Bu noktada ritüellerin çocukların güzellikleri, sağlıkları ve ömürlerinin uzunluğu etrafında şekillendiği dikkati çekmektedir. Ömür uzunluğu bazen gözle görülen sebeplerden bazense gözle görülmeyen varlıkların şerlerine bağlı olarak gelişmektedir. "Çocuğun yattığı odadaki örtünün altına kurumuş insan dışkısı konursa, çocuk cinlerin şerrinden korunur; yeni doğan çocuğun beşiği altına türbe ve kabirlerden toprak getirip konursa çocuğu cadı boğmaz; boyu ölçülen çocuk kısa kalır; çocuğun boyu metre ile ölçülürse, ömrü kısa olur; bebek ayakları altından öpülürse talihsiz olur" (Polat 2020: 450) gibi inanışlar, çocukların öznesi olduğu korku ve kaygı düzlemini yaymayı amaç edinmektedir. Toplum korku ile baş başa bırakılarak kaygı düzlemi artırılmaktadır. Böylece doğumundan ölümüne insan-noğlunun bu topraklardaki çaresizliğinin "alışılmış çaresizlik", korkularınınsa "edinilmiş korku" olduğu kanıtlanmaktadır. "Çocuğun kırkı çıkmadan tırnağı kesilirse ya arsız ya hırsız olur; çocuk dünyaya geldikten sonra yıkanıp tuzlanır ve sofraya bezine sarılırsa

tokgözlü olur.” şeklindeki inanışlar, dışarıdan yapılan uygulamalarla çocuğun sonraki davranışlarında değişiklik izlemeyi hedeflese de bunun bu şekilde gelişeceğine inanmak şüphelidir. Erkek çocuklarla ilgili hurafeler arasında ele alınan sünnet merasimi, kutsal bir olgu olmasının yanı sıra halkın yanlış uygulamalarıyla farklı bir gelenek hâline dönüşmektedir.

Olay ulamında batıl inanışların gönderge hâline dönüşmesinin yansımalarının görüldüğü bir diğer tür ise günlerle alakalı inanışlardır. Gotik figürler olan “günah” ve “uğursuzluk” ile iç içe ele alınan günlerle alakalı batıl inanışlar dikkati çekmektedir. Uğur ve uğursuzluk ekseninde ilerleyen durum, tıpkı genç kızlara kısmetsizlik olgularında olduğu gibi toplumun genel inanç sistemine hizmet etmektedir. “Salı günü işe başlanırsa, bitmez sallanır; pazar günü çalışmak uğursuzluktur; çarşamba gecesi işe başlanırsa, ‘çarşamba karısını’ kızdırır ve o eve kötülüğü dokunur; salı günü yeni elbise giyilirse yanar; çarşamba günü süt içmek, ev satın almak iyi değildir; cuma akşamı ve cuma günü ev temizlemek günahdır; cumartesi günü çamaşır yıkamak uğursuzluk getirir; Arefe günü dikmiş dikmek günahdır; kurban kesen kişi, aşure günü tatlısı yapmaz ve dağıtmazsa günaha girer.” (Polat 2020: 451) gibi inanışların yanı sıra “Arefe günü dikmiş diken kadının ölmüş çocuğu varsa onun derilerini diker.” (Erdil 1999: 82-84; Polat 2020: 451) şeklindeki farklı uygulamalar da gotik bir /ölüm/ izleğini gözler önüne sermektedir. İki bayram arası nikahın kıyılmaması gerektiğine dair görüş de önemli günlerle ilgili örnektir. Ölüm soyut izleğinin kabir ve türbelerle somutlaşması, gece vaktiyle özdeşleşen ömrün bitimi akla uğursuzluk bağlamında hayvan imgelemine getirir. Geceleyin herhangi bir evin üzerinde baykuş veya karga öterse o evden cenaze çıkar; gece herhangi bir evde köpek ulursa ya o haneden ya da yakınından biri ölür; at, öküz, inek, dana gibi evcil hayvanlar, eğer gece ahırda huzursuzsa bağırıyorsa o haneden biri ölecektir.” biçimindeki inanışlar gotik temellidir. Türk halk inanışlarında ölümün ev kapalı uzamı üzerinden anlatılması, izleğin uzam göstergesi ile bütünleştirilerek anlatıldığını göstermektedir. Toplumun haneye verdiği değer üzerinden sembolleşen karamsar gotik figürler, ölümü “kefen” göstergesiyle bütünleştirir:

Geceleyin herhangi bir evin üzerinde baykuş veya karga öterse o evden cenaze çıkar; gece herhangi bir evde köpek ulursa ya o haneden ya da yakınından biri ölür; gece vakti bir evden başka bir eve kazan, tava ve tencere verilirse ölümü celbeder; bir evden ölü çıkarsa o evdeki su kapları boşaltılır, eğer boşaltılmazsa Azrail suları ellediği için biri daha ölebilir; bir evdeki eşyalardan herhangi biri kendi kendine düşer veya kırılırsa ölüme işaretir; ayakkabı çıkarılırken ters çevrilirse o haneden cenaze çıkar; cenaze çıkan evde - ruh geldiğinde odasını aydınlık bulsun diye - 3/40 gün ışık yakılır (Polat 2020: 454).

Adak kültürü “kutsal” ve Romantik edebiyat çerçevesinde incelenirse “yüce” olusunu, birtakım yanlış uygulamalar bozmaktadır. Türbelere adak adayarak orada yatan şahsı özne kabul etmek, adak kültürüyle yerine getirilmesi istenilen duanın ardından yapılan ritüellerden kopmaktır. Gotik bir figür olarak adak kültürünün kutsiyetini bozan türbelere adak adama geleneği batıl bir inanıştır. İslam’a göre Allah’tan istenen dileklerin türbe ve yatırlarda yatan şahıslardan istenmesi kadar, ölümlere yalvarıp onlara dilekleri arz etmek de batıldır. Türbe ziyaretlerinde gotik bir unsur da türbelere çaput bağlamaktır. Türk halk inanışlarında bulunmayan geleneklerin Hristiyanlık’tan geçtiğini söyleyen Erdil’e (1999: 57) göre Paganizm kökenli bu inanışlar halka, Hristiyanların karanlık mağaralarda gizlice ibadet etmek için mum yakma âdetlerinden geçmektedir. Kutsal ile batıl soyut izleklerinin gönderge olarak somutlaştığı ve hayvanların öznesi konumunda yer aldığı inanışlar kuş, köpek, baykuş, yarasa, kurt, çakal gibi hayvanlar üzerinden uğur ve uğursuzluk ekseninde incelenmektedir. “Akşam ve yatsı ezanları

okunurken köpek ulursa o civarda biri ölür; gece vakitsiz horoz öterse savaş çıkar; tavşan, tilki ve kara kedi yolu keserse uğursuzluk olur; bir yere giderken yılan görülürse uğura işaretir.” gibi inanışlar gotik estetiğin uğur getiren unsurları ile uğursuzluk getiren özelliklerine örnek memoralardır. Bunları gotik perspektifinde değerlendirmek mümkün sayılabilir.

1.2. Metafizik Düzlemde Varlıklar

İmgelemin ontolojik boyutunda metafizikle iç içe ele alınan varlıklar, kişi ulamında Jung ve Freud’un bilinçaltı görüşlerinin bilinçdişiyile birleşmesidir. Arkaik bellek ile bilinçdişindeki varlıkların metafizik boyutta görüntülere bürünmeleri, psikozun ötesinde ruhçözümsel bir yaklaşımla imgelemin görselleşmesine zemin oluşturmaktadır. Varlıkların kişileştirilerek korku izleği çevresinde imgelemesi, Aktulum’a (2021: 105) göre “izlek ya da karşılaştırılan: sözü edilen şey ile karşılaştıran: izleği figüratif biçimde belirlemeye yarayan şey” tanımlamalarıyla imgenin boyutlarını ortaya koymaktadır. Folklorik imgelemin ortaya çıkışı *imgelem* ve *imgeleme yetisinin* ayrıştırılarak incelenmesinin sanatsal, siyasi ve toplumsal özelliklerine dayanmaktadır (Aktulum 2022a:105). Folklorik bir imgelem olarak metafizik varlıkların anlatılara birer şahıs olarak dahil olması, beraberinde korkuyu imgeye dönüştürür. Böylece imgeleme sürecinin basamaklarından olan kişi ulamı, görsel göstergeler aracılığıyla halk anlatılarındaki ruhani kişileri hayal ettirecek derecede nitelikle tasvir eder. Mitin, imajın, arketipin ve sembolün (simge) işlevleri toplumdan topluma değişebilmekle birlikte ortak özelliklerinin de olabileceğini ileri süren Durand’ın tanımlamalarına koşut bir biçimde vurgulanmaktadır (Aktulum 2022a: 315). Metafizik düzlemde varlıkların mitolojiden bağımsız olarak “gözle görülemeyen gerçeklik” olarak algılanması dinî temelli Türk halk inanışlarında yer alır. “Kişisiz, uzamsız (uzam dışı), zamansız (zaman dışı), alıcının belli olmadığı hikâyeler aynı zamanda bir *mit* tanımına uygun düşerler.” (Aktulum 2013:146). Görülmeyen varlıkların kişi ulamında ele alınması, kimi zaman kişisi olmayan anlatı gibi görülse de durum böyle değildir. Mit olmaktan çok, kişisiz gibi görülen bu anlatılar gerçeklikten pay almıştır. Korku ve kaygı yaratmaları bağlamında /iyilik/-/kötülük/ zincirini kıran metafizik düzleminde yer alan varlıklar, halk inanışlarında özne ve nesne öğeleri altında sınıflandırılırken ruhlar ve ruhani varlıklar üzerinden örneklenmektedir.

1.2.1. Özne- Nesne Konumunda Ruhlar ve Ruhani Varlıklar

İslam öncesi Türklerde görülen kötü ruh inancı, Şamanizm kökenlidir. Hastalık dahil pek çok şeyin kötü ruhlardan kaynaklandığı düşünülmektedir (Karaoğlu 2020: 366). Gotik bakış açısıyla şeytanla özdeşleşen kötü ruh, iyi ruhun sembolize ettiği huzur düzlemine yok eden bir varlık göstermektedir. Güneş ve ay tutulmasından başlayan doğa olayları dahil olmak üzere insanoglunu bireysel ve çevresel olarak etkileyen bütün faaliyetlerden sorumlu tutulan kötü ruhlar, uğursuzluk sayılan bir tekensiz durum gösteresidir. Kötü ruhlar üzerinden gotik inceleme yapıldığında biçim değiştirme özellikleri; “Karacongolos”⁴ örneğinde olduğu gibi “Karabasan” veya “Albastı” türevlerine de yansımaktadır. Halk inanışlarında “donuna girmek” olarak tanımlanan durum, Şaman geleneğinde biçim ve suret değiştirmektir. Gotik imgelerin çözümlenmesinde öznenin sonra nesne gelmektedir. Halk inanışlarının nesnelere ise ruhani varlıklardır. Ölenlerin ruhlarından bağımsız olarak varlığı sezgiyle algılanan ruhaniler, İslamiyet öncesi Araplarda hatta Mısır uygarlığında bile var olduğuna inanılan cinlerdir. Kılık değiştirerek hayvan ve insan formuna girebilmeleriyle öne çıkan cinlerin yarattığı korku atmosferi, kimi zaman grotesk figür olan büyü imajına nesne olmalarına neden olmaktadır. Büyünün yapıldığı kişinin özne, yapılmaya vasıta olan cinlerin ise nesne olması alegorik olarak yılan veya domuz kılığına dönüştüğüne inanılan cinlerle kimi zaman hayvanları

özdeşleştirmeyi ortaya çıkarmaktadır. Çeşitli görüşlerin birleştiği bir kesişim olan ruhani varlıklara, Ünal'a (2020: 347) göre "cân, ifrit, şeytan, gül, mârid" adları verilmeyle birlikte cinlerin emzirdiği çocuklara "canun" diye seslenilmektedir.

Cinlerin getireceği zararlardan korunmak üzere besmele çekilmekte, Kur'an-ı Kerim'den Nas, Felak, Ayete'l Kürsi ve salavat okunmakta, bazı "cinci" olarak nitelendirilen hocaların hazırladığı muskalar taşınmakta, üzerlik tütsüsü veya üzerlik tohumları cinleri kovmak için tılsım olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Orta Asya'da kullanılmaya devam edilmektedir. Batıl olarak, cinlerin parası olduğuna inanılan soğan ve sarımsak kabukları onları kızdırmamak amacıyla yakılmamaktadır (Güngör ve Köylü 2017; Ünal 2020: 75- 76, 356). Ocaklarda yaşadıkları düşünüldüğünden ateş söndürülürken cinlere zarar vermemek ve onların gazabına uğramamak için ocakların su dökülerek söndürülmemesi şeklindeki inancın yanı sıra cinin bulunduğu yere doğru tüfekle ateş edilmesi de yaygın bir inanıştır. Cinlerle ters düşüldüğü zaman onlar tarafından çarpılmaktan korkmak da yaratılan korku kültürünün bir parçası olarak değerlendirilebilir.

1.2.1.1. İnsan- Hayvan Biçimli Simgelere Dönüşüm

Folklorik imgelemin antropolojik yapısı kapsamında değerlendirilen cinlerin suret ve kılık değiştirebilme özellikleriyle halk anlatılarında yer edinmeleri, Aktulum'un (2021: 393) "simgesel bir benzetme nesnesi" olarak tanımladığı hayvan-biçimli simgeleri öne çıkarmaktadır. Böylece imgelemin temsil ettiği imge bakımından yarattığı hayvan temsili bir anlamı çağrıştırmaya başlar. Suret değiştirerek insan ve hayvanlara dönüşebilme yetileriyle cinler, mitler ve efsanelerin kahramanları, gotik uzam ulamı olarak akşam ve gece vakitlerinde gerçekleşen olayları baş kahramanı olmuşlardır. Geceleri kedilere taş atılmaması cin olma olasılığından kaynaklanmaktadır. Yılan, domuz, tilki, kedi gibi hayvanların içine gireceği/ onların suretine bürüneceği düşünülmektedir. Bu nedenle kültürel olarak bu hayvanlardan korkmak yaygınlaşmıştır. Kimi zaman insan suretine bürünerek diğer insanların arasına karıştıkları görülmektedir. İnsan kılığına girerek insanlarla cinsel ilişkiye girdikleri hatta kendilerinden çocuk doğmasına bile neden oldukları söylenmektedir. Cinlerle evlilik konusu inanışlar arasına yer edinmektedir. Başkalarına görünmeyen çocuklar edindikleri de anlatılanlar arasındadır. Grotesk bir imge olan "görünmez çocuklar", Freud'un tekinsizlik sembolü olarak gotik estetiği taçlandırmaktadır. Bu imgelerin, "Cinci hoca" olarak Anadolu kültüründe yer edinen kişiler tarafından ritüellerle yakılarak yok edildiği düşünülür.

1.2.1.2. Bela ve Musallata Dönüşüm

Nesne konumundaki cinlere yüklenen öznelik görevi, kimi zaman halk inanışlarında doğurganlığın sembolü olan annelerin loğusalık döneminde ortaya çıkmaktadır. Çocukların değiştirilmemesi için odadan ayrılmamaya yönelik söylenenlerin yanı sıra odanın daima aydınlık tutulması, odaya çörekotu ve mushaf koyulması ile lohusanın yanında bir başka kişinin daha bulunması öğütlenmektedir (Ünal 2020: 357). Değişen boyutlarıyla, bitki ve ışıktan yardım istendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra "loğusa kadının kanının yere döküldüğü takdirde cin musallatına yol açacağı ve hastalık getireceği" (Yörükhan 2005: 34-35; Ünal 2020: 357) düşünülmektedir. Loğusa kadının çiğeri alıp ölümüne neden oldukları söylenen ruhanilerin, aynı zamanda "albastı, alkızı, alkarısı, karabasan" (2020: 357) adı verilen kötü ruhaniler olduklarına, kumsalda veya kayalıklarda bulunarak kimi zaman keçi kılığına girdiklerine inanılmaktadır. Bebeklere ve loğusa kadınlara musallat olan albastı, ismini gelinlerin al renk giyinmesinden almaktadır. Bu nedenle kırmızı don, kırmızı yemeni ile süslenen gelinlere musallat olan cinler bu şekilde adlandırılmaktadır. Ayrıca yeni doğum yapmış kadın ve çocukları

metafizik varlıklardan korumak amacıyla oda aydınlatmasının yanı sıra evde silah buldurmamak, erkek bebekleri mavi, kız bebekleri de kırmızı kundağa sarmak ve ateş etmek gibi ritüeller gerçekleştirilmektedir (İnan 1986: 168- 173; Çobanoğlu 2003: 124-142). Benzer olarak farklı kültürlerdeki peri, hortlak⁵, şeytan gibi ruhani varlıklara verilen isimler de Sümer uygarlığından günümüze kadar çeşitlenerek geldiği bilinmektedir. Gotik bir figür olarak ruhani varlıklara olan ilgi, korku tarafından yönetilme kaygısını ortaya koymaktadır.

1.3. Kültürel Korkunun Uzamsallaşması

Kültürel korku ölüm, defin törenleriyle mezarlıklar üzerinden anlatı çözümlemesindeki “uzamsallaşma” aşamasıyla bağlantı kurmaktadır. Eski Türklerde ölü, ruhla beden ilişkisinin tamamen kesildiğine inanılarak, ruhun sonsuza kadar bedeni terk ettiği düşünüldükçe defnedilir. Göktürklerin defin törenlerinde; “ölünün çadıra koyulması, akrabalarının at ve koyunlar keserek çadırın önüne getirmesi, at ile o çadırın etrafında yedi defa gezinilmesi, kapı önünde yüzlerini bıçakla keserek ağlamaları” (İnal 1972: 177; Eroğlu 2020: 279) oldukça yaygındır. Psikanalitik temayülleriyle halk inanışlarında yer alan, sevdiklerinin kayıplarının ardından kişilerin kendilerine zarar verme eğilimleri (yüzlerini kesmeleri, kanlarını akıtmak amacıyla bıçakla kendi vücutlarını deşmeleri) normal dışı davranışlar sınıflandırılmasında sadizm ve mazoşizm grubuna girmektedir. Gençtan’a (1994: 239) göre bu durum cinsellikle ilgili olmaksızın Freud’un tanımlamaları çerçevesinde bastırılmış oedipal isteklerin neden olduğu suçluluk duygusundan kaynaklanmaktadır. Freud’a (2018: 220) göre korkulanlardan kimileri normal kişilere de korkutucu bir tehlikeyle bağlantılıymış gibi gelmektedir böylece bu durumlar her ne kadar aşırı bir gücü içerseler de bizlere anlaşılabilir şeylermiş gibi görülmektedir. Freud’un Krafft-Ebing’in yaklaşımına benzer düşünceleri kapsamında yer alan üç tür mazoşizm adlandırılmasından gotik figür olarak insanın kendine zarar vermesi, *salt psikolojik mazoşizm* olarak adlandırılmaktadır. [Ölüm=Kötülük] eşitliği, bastırılmış bilinmezlik kaynaklı korkunun belirgin görüntüsüdür. Kötülüğün mezarda kabir azabı biçiminde devam edeceğine ilişkin hüznün duygusu, boyun eğme izleğini beraberinde getirmektedir. Oysaki “Paneloux, kötülüğe aktif olarak direnme gereğini görmez ve bunun yerine Tanrı’nın iradesine boyun eğmeye inanır.” (Aktulum 2022b: 326). Anadolu coğrafyasında ölüm, kültür göstergelerinden renk sembolizmi kapsamında siyah renkle özdeşleşip, kadınların siyah örtü örtterek “karalar bağlaması” kültürünü doğurmaktadır. Bu yerleşik inanış, gotik imgelemenin renkle sembolleştiği bir örnektir.

Sonuç

Gotik imge ve alegoriler, korkunun egemen olduğu her düzlemde yanlış uygulamalarla topluma yayılan ve korku kültürü üzerinden ilerleyen ritüellerin devamlılığını sağlayan unsurlardır. Gotik estetiğin halk inanışlarına yansımalarının batıl inanışlar üzerinden yapılan ritüelleri tartışmalıdır. Soyut ve beşeri alemlerde varlık gösteren bir takım gerçeklikler, batıl olarak yorumlanmakta ve korunmak için uygulamalara başvurulmaktadır. Ritüellerin kaynaklandığı kaygı ve korku düzlemi, anlatsal yapılarıyla inanışların memoratlar gibi özellikler göstererek kesitlere ayrılmaları, toplumun dönemsel inanma biçimlerini ve Eski Türklerden nasıl etkilendiklerini de yansıtmaktadır. Ruhlar ve ruhani varlıklar olan cinler, gotik imgelemenin özne ve nesnelere oluşturulmaktadır. Yanlış uygulamalar bu inanışların pekişmesine neden olmakla birlikte korkuyu egemen kılmaktadır. Dinsel ikonografi açısından cin ve şeytanların cehennem göstergesi çevresinde oluşturdukları alegorik konumun; suret ve boyut değiştirerek görünür olma isteğiyle, insanları olumsuz yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Cinlerin hayvan kılıfına girmesinin, şekil ve boyut değiştirmesinin, insanlarla alay etmesinin ardın-

daki gotik imgeler; türbelere çaput bağlanması, kadın ile çocuklara yönelik cinsiyetçi tutum, evlenme ve üreme konularındaki ayrıştırıcı söylemin öne sürülmesi üzerinden alegorik düzlemi ortaya koymaktadır. Görülmektedir ki Batıdaki adlandırmasıyla “kadın gotiği” söylemi, Anadolu coğrafyasında da paralel izler taşımaktadır.

Korkunç imgelerin çoğunun temelinde bireysel ve toplumsal korunma ve sağaltma anlayışları görülmektedir. Tekinsizlik imgesinin, gotik bağlamında incelenen her inanış biçiminde toplumsal bir yardım düşüncesi ve koruma anlayışını doğurduğu gözlenmektedir. Metafizik olarak adlandırılan ve halkın inanışı kapsamında korku-kaygı imgesi yüklediği varlıklar; insanoğlunun kendilerinden korunmak için çeşitli ritüeller geliştirdiği öznelere dönüşür. Al karısı inancının kökeninin bu düşünceye dayandığı tespit edilmektedir. Benzer gotik alegori ve imgelerin halk inanışlarında anasır-ı erbaa üzerinden ilerlediği de görülmektedir. Türk topluluklarında ateşin iyisini kızdırmamak için ilk aşın ona sunulmasının altında yatan temel düşünce, ateşin verebileceği zararlara dikkat çekmektir. Suyun kutsal sayılarak kirletilmemesine dair inanışların kirli suyun canlıları hasta edebileceği görüşü ekseninde pragmatik biçimde ele alınması, kötü ruhların gizlendiğinin düşünülmesi üzerine yıldırımın özellikle ağaçlara düşmesi gerçeğiyle paraleldir. Bu nedenle alegori ve imge üzerinden gotik üslubun temsili; zaman, mekân, varlıklar bağlamında hayatın dönemlerinde, toplumsal yapıdaki işlevleriyle Eski Türk inanç ve gelenekleriyle ilişkilendirilmektedir. Ritüeller anlatı ve davranış temeline dayalıdır. Ritüel yapmaya iten temel güç inanç unsurudur. Korku ile baş etme ve savuşturma biçimleri, korku ve tabu ilişkisini doğurur. Ödül ve ceza kavramları da mekân, nesne, işlev ve inanış bağlamında örtülen ve gizlenen birer imge olarak inanışlarda günümüzde de sürmektedir.

Gotik estetiğin imge ve alegorileri Türk halk inanışları açısından değerlendirildiğinde; halkın korkulan nesneden korunmak için ürettiği çözümlerin zaman içinde ritüellere dönüştüğü sonucu çıkmaktadır. Ritüellerden hareketle onların arka planındaki imge ve alegorilerin nedeninin psikoanalitik açıdan tekinsizliğe uzandığı tespit edilmektedir. Bu tekinsizlik zeminini güvenli hâle getirmek adına halkın kenetlendiği, folklorik açıdan çareler ürettikleri gibi birtakım özellikler ortaya çıkmaktadır. Özellikle feminist eleştiri bağlamında gotik estetiğin imge ve alegorilerinin Batıdaki biçimlerine paralel olarak kadın odağında ilerlediği dikkati çekmektedir. Bu durum, batıl inanış formlarındaki kadın imgesinin, gotik estetik kapsamına girerek roman türünde ortaya çıkmadan önce “kadın gotiği” olarak ülkemizde zaten varlık gösterdiğini kanıtlamaktadır. İnanış biçimlerinin batıl olarak adlandırılan kollarının gotiğin araştırma sahasına girdiği ve Batı edebiyatlarındaki örneklerle paralel bir serüveninin olduğu imge-alegori ekseninde örneklenmektedir. Bu bağlamda kültürel kimliğimizde varlık sürdüren imgelerin Batı perspektifinden tasnifi ve diğer uygulamalarla kıyaslanması açısından kültür tarihine katkısıyla birlikte araştırmacılara yön gösterdiği düşünülmektedir.

NOTLAR

1. Aktulum'a (2020a: 211) göre; “Fransızca’da grotesk hem bir biçem hem bir nitelemedir”.
2. Arık’a (2010: 2) göre Polinezyaca olan tabu kelimesi; yeni doğan bir çocuk, adet görmeye başlayan bir kız, loğusa kadın veya cenaze imgelerinin geçiş oluşturması yönüyle ayinlere neden olur. Bu durum tekinsizlik yaratmaktadır.
3. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fidan Uğur Çerikan, Türk Kültüründe Demir, Grafiker Yayınları, İstanbul, 2018.
4. “Karacongolos” adı verilen ruhun kötülüklerinden korunmak için sorduğu sorulara kara kelimesini içeren deyimlerle cevap verme gerekliliği üzerinden kara iye belirlenmektedir (Boratav 2012: 83; Abdurrezzak 2018 :8’den).
5. Obur; vampirin muadili olarak hortlak veya yöresine, dönemine göre cadı inancıyla paralellik gösterir (Yaltrık 2013: 119).

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik komisyon onayına gerek bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Ali Osman. "Korkunun Temelleri ve Türk Halk Kültüründe Korku Miti: Kara İye". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 60, 2018: 5-14.
- Aktulum, Kubilay. *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Aktulum, Kubilay. *Moda ve Metinlerarasılık Alexander McQueen ve Üstgiysisellik*. Çizgi Kitabevi, 2020a. Aktulum, Kubilay. "Sanatsal bir biçim olarak grotesk nedir?" *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 2(1), 2020b:1-35.
- Aktulum, Kubilay. *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2021.
- Aktulum, Kubilay. *Folklor Söylemi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022a.
- Aktulum, Kubilay. *Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022b.
- Arık, Durmuş. "Türk Halk İnanışlarında Örtmece ve Gerçeği Gizleme ile İlgili Uygulamalar: Doğum ve Ölüm Örneği". *Dini Araştırmalar*, 13 (36), 2010: 1-20.
- Bauman, Zygmunt. *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press, 1998.
- Bayülgen, Burak. *Gothic Behind the Locked Doornalysis of Gothic Elements in "Bayan Holmes'un Yatak Odası"*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2008.
- Botting, Fred. "In Gothic Darkly: Heterotopia, History, Culture," in *A Companion to the Gothic*, ed. David Punter. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2000.
- Çerikan, Fidan Uğur. *Türk Kültüründe Demir*. İstanbul: Grafiker Yayınları, 2018.
- Çetinkaya, Gülnaz. "Türk Masallarında Korkunun Sembolik Kodları". *International Journal of Language Academy*, V. 5/8, 2017: 407-419.
- Çobanoğlu, Özkul. *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- Doğan, Mine Nihan. "Küçük Iskender'in 'Berlin' Adlı Şiirinde İğrençlik Ekseninde Postmodern Gotik ve Grotesk Estetiği". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 2021:1273-1307.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin. "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Suda Halkalar Adlı Eserinde Su İmajları ve Benzetmeler". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 7/3, 2012: 1037-1051.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin. "Interesting Beliefs and Events in Kilis According to Folk Narratives". *Asia Minor Studies*, Cilt 9 Sayı 2, 2021: 750-756.
- Enki, Yankı. *The Modern and The Types of Gothic Ambivalence: The Theory of The Gothic From The Modern To The Postmodern*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2008.
- Erdil, Kemalettin. *Yaşayan Hurafeler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Ergun, Pervin. *Gündüz Alptürker, İmran. "Çocuksuzluk Sağaltımında Satılma Ritüeli- Ritüelin Tarihsel Bağlamı ve Metaforik Dili"*. *Millî Folklor*, C. 29, S. 115, 2017: 79-90.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Geçiş Dönemleri ile İlgili İnanışlar". *Halk İnanışları* (Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu). Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Freud, Sigmund. *Psikanalize Giriş: 2- Nevrozlar*. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Gençtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- Gisborne, Thomas. *An Enquiry into the Duties of the Female Sex*. London: Printed for T. Cadell jun. And W. Davies in the Strand, 1797.
- Gombrich, E. H. *Sanatın Öyküsü*. Remzi Kitabevi, 2006. Güç, Ahmet. "Ruh". *DİA*, C.35, 2008.
- İşıldak, Suat. "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem". *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, C.2, S.1, 2008: 64-69.
- İşlek, Yasemin. *Trauma, Madness and Hysteria Attributed to Female Characters in Gothic Fiction by Women Writers: Ann Radcliffe and Bronte Sisters* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Kandemir, Fatih. "Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, IX-I, 2016: 97- 114.
- Karaoğlan, Hamza. "Ruhla İlgili İnanışlar". *Halk İnanışları* (Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu). Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Karayel Gökkaya, Evren & Kurtman, Cemre Ece. "Alegorik Anlatım ve Rönesanstan Modernizme Batı Resminde Yansımaları". *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (49), 2020: 207-238.
- Örnek, Sadat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: AÜDTCF. Yayınları.
- Polat, Kemal. "Modern Çağda Yaşayan Hurafeler". *Halk İnanışları* (Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu). Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Rosenkranz, Karl. *Çirkinin Estetiği*. (Çev. M. Özdemir). İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2018.
- Ünal, Mustafa. "Ruhani (Görünmeyen) Varlıklarla İlgili İnanışlar". *Halk İnanışları* (Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu). Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Tanyu, Hikmet. "Türklerde Ağaça İlgili İnanışlar". *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1976.
- Yatırık, Mehmet Berk. "Türk Kültüründe Hortlak- Cadı İnanışları". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 6 (XVI), 2013: 187-232.
- Yeşil, Yılmaz (2015). "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 117-136.
- Yücesoy, V. Özge. *Korku Edebiyatı (Gotik Edebiyat) ve Türk Romanındaki Örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2007.